

'We moeten weer durven dromen'. Gesprek met Michiel van Hulten

door Thijs Broer

Toen Michiel van Hulten, oud-Europarlementariër, in december voorzitter werd van de PvdA, trof hij een partij in beweging. Onder leiding van Wouter Bos moeten oude ideologische dogma's plaatsmaken voor een 'idealistisch pragmatisme'. De enorme overwinning bij de gemeenteraadsverkiezingen, met dank aan het kabinet-Balkenende, leidde tot nieuw elan. Zelfs een links kabinet is nu denkbaar geworden, en daar is Van Hulten bepaald niet tegen. Intussen zijn er binnen de PvdA nog wat taboes te slechten. Zo pleit hij ervoor 'veelplegers' desnoods voorgoed uit de samenleving te verwijderen. Een gesprek over de erfenis van Fortuyn, de toekomst van de sociaal-democratie en de linkse lente.

Op een stormachtige dag, enkele weken na de gemeenteraadsverkiezingen, tref ik Michiel van Hulten op zijn werkkamer aan de Herengracht in Amsterdam. De zon breekt net door de wolken terwijl hij staat te telefoneren bij het raam. Van Hulten heeft een volle agenda. Straks heeft hij alweer een volgende afspraak, met Hans van Heijningen, algemeen secretaris van de SP. 'Wordt er alvast gewerkt aan een linkse coalitie?' informeer ik. 'Praten kan geen kwaad,' glimlacht Van Hulten. Al sinds hij in november tot partijvoorzitter is gekozen, staat Michiel van Hulten bekend als voorstander van een links kabinet. Toen was nog nauwelijks te voorzien dat de lente links zou beginnen: met een daverende verkiezingsoverwinning voor de progressieve partijen. 'Tijdens het eerste debat over het voorzitterschap van de PvdA moest ik antwoorden op de vraag: linkse samenwerking, ja of nee? Toen heb ik ja gezegd. Hans Wansink maakte er in de Volkskrant van dat ik me had uitgesproken voor een links kabinet. Dat was wat kort door de bocht. Wat ik wel bedoelde, was dat ik het taboe op het denken over een links kabinet wilde doorbreken. Dat is volgens mij ook wel gelukt. Nu ligt het, ook door de verkiezingsuitslag, als een serieuze optie op tafel.'

Maar Wouter Bos wil zich nog steeds niet aan een links kabinet verbinden. Waarom niet?

'De afgelopen drie jaar hebben de drie linkse partijen het prima gedaan. Waarom zou je de winst die de afgelopen tijd geboekt is, te grabbel gooien door je vast te ketenen aan twee andere partijen? Wat wij belangrijk vinden, is dat we ons programma goed kunnen uitvoeren. Na de verkiezingen gaan we kijken met wie we dat het best kunnen doen. Waar bij ons een manco zat, is dat er nauwelijks serieus naar linkse samenwerking werd gekeken. Dat wordt nu wel serieus gedaan. Daar gaan we de komende maanden ook mee verder.'

Marijnissen zegt dat er met hem over alles te praten is. Wat betekent dat?

'Dat de SP kennelijk heel graag wil regeren. Dat is prima.'

Is er voldoende overeenstemming te bereiken? Misschien kunnen PvdA en GroenLinks elkaar nog wel vinden in een soort sociaal-liberale koers, maar de SP zegt daar categorisch nee tegen. Hetzelfde geldt voor de hervorming van de verzorgingsstaat.

'Dan heb je dus een probleem. Maar we moeten niet uitsluiten dat we eruit kunnen komen. Als Marijnissen zegt dat er met hem over alles te praten is, zouden we gek zijn als we dat negeren. Of de SP die woorden omzet in daden en ook nog een betrouwbare regeringspartner zal zijn, is een tweede. Wat ook ontzettend belangrijk is: de linkse partijen moeten niet alleen elkaar, maar ook de kiezer ervan overtuigen dat het gaat werken. Je moet niet een kabinet waar niemand van houdt,

inruilen voor een kabinet waar niemand van houdt. De doelstelling van de PvdA is niet alleen zorgen dat het programma uit de verf komt en dat we zelf leiding geven aan het kabinet, maar ook dat er draagvlak is voor zo'n kabinet.'

Er wordt gezegd dat de PvdA vooral geen kiezers wil weggagen door nu al met Marijnissen in zee te gaan.

'De meeste kiezers in Nederland zitten in het midden. De arbeidersklasse van dertig jaar geleden is verdwenen. Ons electoraat bevindt zich nu in het midden. Een van onze doelstellingen bij de komende verkiezingen moet zijn zoveel mogelijk ontevreden CDA-kiezers naar de PvdA te lokken, zoals tijdens de gemeenteraadsverkiezingen is gebeurd. Dat doe je niet door je vast te ketenen ter linkerzijde. Net zoals het onverstandig zou zijn te zeggen: we willen per definitie met CDA of VVD, omdat je dan mensen aan de linkerkant kwijtraakt.'

Bij het CDA hopen ze dat ze de komende maanden kunnen gaan oogsten, en daardoor flink terug zouden kunnen winnen.

'De geschiedenis wijst uit, ook in andere landen, dat regeringspartijen in een verkiezingsjaar een voordeel hebben. Zalm heeft altijd de gewoonte gehad een royale begroting te maken in verkiezingsjaren, dat zal hij ongetwijfeld dit jaar ook doen. Maar daar moeten we ons niet teveel van aantrekken. De hoofdmoot van onze campagne moet niet zijn wat dit kabinet allemaal fout heeft gedaan, maar wat onze eigen agenda zal zijn voor de komende vier jaar.'

Dat is precies waar de discussie over gaat. Wouter Bos krijgt tot nu toe het voordeel van de twijfel. Maar hij zal de komende jaren echt moeten laten zien wat de PvdA anders gaat doen dan dit kabinet.

'Dat klopt. We hebben de afgelopen jaren veel ideeën ontwikkeld. We zijn met een tegenbegroting gekomen waarin precies wordt aangegeven welke maatregelen de PvdA anders zou hebben genomen. Er zijn tal van voorstellen gelanceerd door de PvdA-fractie. Er zijn partijrapporten geschreven naar aanleiding van het verkiezingsdebacle in 2002. Waar het nu om gaat, is het aanbrengen van een rode draad in al dat materiaal. Dat is de taak van de programmacommissie, die zijn werk begin november afrondt.'

Frans Weisglas heeft laatst geroepen dat Mark Rutte het broertje van Wouter Bos is. Zouden Rutte en Bos samen in een kabinet kunnen zitten?

'Als Rutte vast zou houden aan een sociaal-liberale koers, zou hij een stuk dichter tegen onze koers aanzitten dan Verdonk. Dat maakt de samenwerking misschien makkelijker, maar heeft als nadeel dat je meer in dezelfde vijver vist. Bij Verdonk geldt het tegenovergestelde. Haar koers maakt de samenwerking ingewikkelder, maar er zijn wel duidelijk onderscheiden profielen. Voor allebei valt wat te zeggen, als je het strategisch bekijkt.'

De PvdA vindt net als dit kabinet dat de verzorgingsstaat op de schop moet. Wat betekent dat? Dat de PvdA, eenmaal aan de macht, in wezen het beleid van dit kabinet zal voortzetten?

'Ook een regering met de PvdA ontkomt niet aan hervormingsmaatregelen die pijn doen. Maar volgens mij is het grootste probleem met dit kabinet niet dát er hervormingsmaatregelen worden doorgevoerd, maar dat het zo volstrekt onduidelijk is waar ze toe dienen. Bijvoorbeeld de plannen van Dekker voor de hervorming van de huursector. Gevolg is een enorme verstoring in de huizenmarkt, en hogere kosten voor huurders. Maar wordt er uiteindelijk iets gedaan voor mensen die een betaalbare koopwoning nodig hebben, zodat de sociale

woningbouw voldoende capaciteit heeft? Nee. Dat is het soort hervormingsmaatregel dat wij niet zouden nemen.'

Dat is anders bij de hervorming van de WAO en de sociale zekerheid. De PvdA is toch gewoon blij dat het kabinet het vuile werk heeft gedaan?

'We zijn niet blij met de manier waarop het kabinet die hervormingen heeft doorgezet. Je neemt iets van mensen af, maar biedt je ook perspectief? Je kunt niet aan de ene kant de WAO-keuringen verscherpen waardoor mensen op zoek moeten naar een baan, en tegelijkertijd schrappen in subsidies voor bijscholing en in gesubsidieerde banen die bedoeld zijn om mensen weer aan de slag te helpen. De voordeur wordt dichtgeslagen, maar de achterdeur ook. Mensen kunnen geen kant meer op. Dat is geen sluitende aanpak. Wij zouden dat anders doen.'

Toen je in december als voorzitter begon, hoe trof je de partij toen aan?

'In een bijna euforische toestand. Ruud Koole, mijn voorganger, werd op handen gedragen. Hij heeft enorme waardering geoogst voor het werk dat hij de afgelopen drie jaar gedaan heeft. Het achterstallig onderhoud, het nieuwe beginselmanifest, nieuwe statuten. Hij heeft het hele motorblok vervangen. Daardoor is de partij opgebloeid. En Wouter doet het intussen heel goed in de peilingen. Die combinatie maakt dat de PvdA er goed voor staat.'

Bij het zestigjarige bestaan van de PvdA in de Beurs van Berlage was er een strijdliederen-workshop in de kelder. Wat betekende dat? Heeft de PvdA de oude idealen in de kelder weggestopt?

'De ideologische dogma's hebben plaatsgemaakt voor een idealistisch pragmatisme. Er waren teveel vastgeroeste ideeën over hoe je de samenleving organiseert. Daar zijn we vanaf gestapt. We denken nu veel meer: wat is het probleem? En hoe zorgen we ervoor dat we het kunnen oplossen? Oplossingen zijn niet overal hetzelfde. Rotterdamse oplossingen zijn anders dan Amsterdamse. Waar het om gaat is wat je uitgangspunten, je idealen zijn, én wat het resultaat is dat je bereikt. De manier waarop je het bereikt is eigenlijk van ondergeschikt belang, terwijl het vroeger, ook in het vorige beginselprogramma, eigenlijk het centrale punt was: daarin werd nog gesproken over de collectivisatie van de productiemiddelen. De PvdA is de afgelopen jaren sterk vernieuwd. We zijn leden kwijtgeraakt, maar er zijn ook veel nieuwe leden bijgekomen. Veel van die nieuwe leden hebben dezelfde achtergrond als ik: ze komen niet uit een rood nest, maar voelen zich aangetrokken tot de PvdA als grootste progressieve partij. Ik ben geen lid geworden vanwege de Internationale of de oude strijdliederen of het oude beginselprogramma. Ik ben lid geworden van een club die dingen voor elkaar krijgt. Dat is misschien een zakelijke benadering, maar als het werkt, lijkt me dat geen enkel bezwaar.'

Intussen moet de PvdA ook oppassen weer terecht te komen in het technocratische pragmatisme tijdens het tweede paarse kabinet.

'We moeten weer durven dromen. Dat is inderdaad verdwenen. Daar betrapte ik mezelf ook op. De PvdA probeerde in de jaren tachtig en negentig vooral te bewijzen dat het geen partij van potverteerders was, maar van goede bestuurders die met geld kunnen omgaan. Dat heeft Wim Kok meer dan gedaan. Maar daar is zoveel nadruk op komen te liggen dat de idealen uit beeld zijn verdwenen. Ik heb tijdens mijn campagne voor het voorzitterschap gezegd dat het goed is dat we het gelijkheidsideaal hebben losgelaten. Gelijkheid is niet wenselijk en niet haalbaar. Maar aan gelijke kansen kun je heel veel doen. En daar doen we veel te weinig aan. Daarom zou ik het heel goed vinden als we in het verkiezingsprogramma veel aandacht zouden besteden aan jonge kinderen. Uit verschillende onderzoeken blijkt

dat als je kinderen niet in hun eerste vier levensjaren kennis en sociale vaardigheden bijbrengt, ze dat later niet of nauwelijks kunnen inhalen. Maar intussen maakt dit kabinet het duurder. Daarmee hebben moeders het moeilijker te gaan werken, en krijgen jonge kinderen minder kansen op ontplooiing. Dat is een aanslag op gelijke kansen. Daarin zouden wij meer nieuw idealisme in ten toon moeten spreiden.'

Voor welke andere idealen geldt dat?

'Internationale samenwerking. Daarin zijn we in Nederland een beetje afgestompt. Veel mensen denken dat het toch niet helpt. Ten onrechte, denk ik. Het helpt veel minder dan we zouden willen. Maar alle kleine stapjes die gezet worden, zijn voor heel veel mensen van levensbelang. We moeten af van het cynisme. We moeten weer het gevoel ontwikkelen dat we verschil kunnen maken voor de wereld om ons heen, en dat we mensen kunnen helpen het beter te kunnen krijgen.'

Dat is een lastige opgave. Allerlei tendensen wijzen eerder in de tegenovergestelde richting. Nederland wordt steeds banger voor de buitenwereld, voor vreemdelingen, voor Europa, voor de globalisering.

'We moeten er wel realistisch in zijn, onze ogen niet sluiten voor problemen die de ontwikkelingshulp bemoeilijken, zoals corruptie, en ook niet voor zorgen in eigen land over arbeidsmigratie. Dat is misschien de fout in het verleden geweest. Mensen zijn cynisch geworden omdat de politiek ze dingen heeft voorgehouden die niet klopten. Mensen vertonen de instinctieve reactie zich op te willen sluiten. Dat is een vorm van behoudzucht die op korte termijn misschien zekerheid verschaft. Maar op de lange termijn heeft het in een open economie en een open samenleving als de onze funeste gevolgen. Ik denk dat we de openheid weer op moeten zoeken, maar op een voorzichtige manier, met de nodige waarborgen om ervoor te zorgen dat mensen niet het gevoel hebben dat ze in zo'n open wereld alleen maar gevaar lopen.

Ik heb de helft van mijn leven in verschillende buitenlanden gewoond: in Afrika, Amerika, Engeland. Nu ik terug ben, is me vooral opgevallen hoe ontzettend in zichzelf gekeerd deze samenleving is. Dat vind ik een unheimisch, benauwend gevoel. Dat moeten we veranderen. We hebben niet voor niets Steve Stevaert, de voormalige leider van de Belgische sociaal-democraten, gevraagd in de programmacommissie. We hebben bewust iemand van buiten gevraagd, om te voorkomen dat we alleen maar zitten te navelstaren, om ons eraan te herinneren dat het grootste deel van het leven zich buiten de grenzen afspeelt.'

Hoe zou je het vertrouwen in Europa kunnen herstellen? Jij hebt zelf een keer gezegd dat je geen Europees gevoel hebt. Hoe kunnen mensen zich verbonden voelen met Europa als zo'n Europees gevoel zelfs bij een gedreven Europarlementariër ontbreekt?

'Het gaat erom dat mensen het gevoel hebben dat ze iets aan Europa hebben. De Europese instellingen spelen niet de rol die ze zouden moeten spelen. Er is meer dan vijftig jaar gewerkt aan een project waarin de mensen vergeten zijn. In het begin was het heel duidelijk: een internationale organisatie bedoeld om te zorgen dat er nooit meer oorlog zou komen. Geleidelijk aan heeft Europa zich ontwikkeld tot een politieke unie die vergaande besluiten neemt, die grote gevolgen hebben voor het dagelijks leven, terwijl mensen het gevoel hebben dat ze daar nooit toestemming voor hebben gegeven. De Europese Grondwet is niet om zeep geholpen door de eurosceptici, maar door de federalisten: de mensen die per se allerlei symbolen aan Europa willen ophangen, die de mensen per se het gevoel willen geven dat Europa een soort tweede natie voor ze is, terwijl mensen er

helemaal geen behoefte aan hebben en het niet eens nodig is. Je kunt die samenwerking prima tot stand brengen zonder dat je probeert de natiestaat te vervangen. Dat is de kern van het probleem: dat mensen het gevoel kregen dat Europa in de plaats van Nederland moest komen.'

Hoe zou het anders moeten?

'Op een aantal terreinen - landbouw, de structuurfondsen - zou je Europees beleid moeten afschaffen of decentraliseren door bevoegdheden terug te geven aan de lidstaten. En je zou enorm moeten ingrijpen in de Brusselse bureaucratie, waar ambtenaren nog steeds een baan voor het leven hebben. Iemand die al veertig jaar met een riant salaris in een Brusselse villawijk woont, kan geen sociaal beleid maken voor een achterstandswijk in Rotterdam. Europa zou veel minder regels moeten opleggen, en veel meer ruimte moeten laten aan de lidstaten. Dan ontstaat er een veel meer ontspannen samenwerking in Europa en ook een nieuw draagvlak bij de bevolking.'

In het integratiedebat in Nederland houdt de PvdA zich de afgelopen jaren angstvallig op de vlakte. Sterker nog: af en toe komen ook PvdA-politici zelf met populistische uitspraken.

'Het is ook een ingewikkelde kwestie. De PvdA is afgestapt van een vriendelijke multiculturalistische houding, en heeft gekozen voor een benadering waarin integratie voorop staat. Er zijn tal van mensen die dat multiculturalisme met volle overtuiging hebben verdedigd. Die zijn tot de conclusie gekomen dat het niet werkt, en moeten zich nu sterk maken voor een andere aanpak. Dat kost moeite. Er wordt wel gezegd dat wij af en toe een populistische toon niet schuwen. Maar als ik vaststel dat bij de gemeenteraadsverkiezingen tachtig procent van de allochtonen op ons stemt en niet op GroenLinks, die nog wel vasthouden aan het multiculti-verhaal, denk ik dat we toch iets goed doen. We slagen er kennelijk in een realistischer koers te varen in immigratie en integratie, en tegelijkertijd juist die mensen aan ons te binden van wie je zou zeggen dat ze zich door die koers afgewezen zouden voelen.'

Toen Geert Wilders pleitte voor afschaffing van artikel 1 van de Grondwet, klonk er ook uit de hoek van de PvdA weinig kritiek. Is de PvdA bang om van 'oude politiek' beschuldigd te worden?

'Toen Fortuyn sprak over het afschaffen van artikel 1 van de Grondwet, was hij veel relevanter in de Nederlandse politiek dan Geert Wilders. Je kunt niet op iedere ludieke actie van een eenmansfractie reageren.'

Ludieke actie? Hij wil artikel 1 van de Grondwet afschaffen!

'Als je serieus op zo'n aankondiging reageert, verschaf je hem meer geloofwaardigheid dan hij verdient. Als je bedenkt hoe moeilijk het al is de Grondwet te wijzigen om het referendum of de gekozen burgemeester in te voeren in Nederland, dan weet je dat het afschaffen van artikel 1 van de Grondwet geen haalbare kaart is. Waarom zou je zo iemand dan een podium verschaffen, en hem groter maken dan hij is, door er serieus op in te gaan?'

Zwijgen is effectiever, dus?

'Als er gestemd wordt, zullen we tegenstemmen.'

Wilders beweert dat 99 procent van de problemen in Nederland te wijten is aan de islam. Moet je dat onweersproken laten?

'Bij Fortuyn is krampachtig gereageerd. Daar was de reactie van de gevestigde partijen zo heftig dat mensen dachten: waar rook is, is vuur, kennelijk heeft die Fortuyn een punt. Genuanceerde kritiek is veel lastiger te weerleggen dan zulke algemene uitspraken waarvan iedereen aanvoelt dat het niet klopt. Daarom was de uitspraak van Pastors in Rotterdam lastiger dan die van Wilders, omdat Pastors een verband legde dat mensen als werkelijkheid beleven.'

Het veronderstelde verband tussen islam en criminaliteit?

'Ja. Als Pastors zoiets zegt, denken de mensen in Rotterdam aan Marokkanen en Turken. Dan denken ze: die heeft een punt. Juist dan moet je zorgen dat je inhoudelijk goed reageert, dat je het niet afdoet als lariekoek of als discriminatie, maar dat je serieus zegt: daar zijn we het niet mee eens, er is natuurlijk een probleem met criminaliteit, en het is natuurlijk zo dat het grootste deel van de gewelddadige criminaliteit gepleegd wordt door nieuwkomers in de samenleving. En dus is de vraag hoe je dat probleem het best aanpakt. Maar iedereen over één kam scheren en een godsdienst gelijk stellen aan criminaliteit, dat is niet het antwoord. Dat is een lastiger verhaal dan antwoord geven op Geert Wilders die roept dat artikel 1 van de Grondwet maar afschaft moet worden.'

Toch zijn de politieke partijen sinds Fortuyn wel erg voorzichtig geworden in het weerspreken van zulk populisme.

'Ik denk dat er twee dingen geleerd zijn van het tijdperk Fortuyn. Het eerste is: als je in een kramp schiet en wild om je heen gaat slaan, leidt dat er alleen maar toe dat degene die je aanvalt alleen maar aan populariteit wint. En twee: dat er wel degelijk problemen spelen, en dat je daar op een genuanceerde manier over moet praten, en niet in allerlei grote woorden. Het lijkt me trouwens een grote frustratie voor rechtse populistten in Nederland dat ze geen poot meer aan de grond krijgen, omdat links en het midden daar zó ontspannen op reageren dat de kiezer doorheeft dat het gaat om de mening van een geïsoleerd stel mensen, en niet die van grote groepen. Neem bijvoorbeeld de reactie van Hans van Baalen op Wilders: Van Baalen staat bekend als een rechtse VVD'er. Als juist zo iemand Geert Wilders al een beetje belachelijk maakt om zijn voorstel, is de discussie snel afgelopen.'

Je hebt zelf in Nieuwe Revu gepleit voor onorthodoxe maatregelen tegen 'veelplegers.' Die zouden uit de maatschappij verwijderd moeten worden. Hoe stel je je dat voor?

'Ik heb gehoord van een Amsterdamse politieman dat er in Amsterdam achthonderd mensen zijn, met name jongeren, die het overgrote deel van de veelplegers vormen. Als we die weghalen uit de samenleving, lossen we het probleem voor een groot deel op. Voor zo'n benadering heb ik veel sympathie. De vraag is: kijken we er vooral naar of het strafrecht maat houdt, of we mensen kunnen heropvoeden, wat billijk is? Of kijken we naar het gevaar dat onschuldige mensen in de samenleving dagelijks lopen doordat ze 's avonds niet over straat durven, omdat ze voor de zoveelste keer door dezelfde persoon overvallen kunnen worden? Voor wie kies je dan? Voor de rechten van de veelplegers, in de hoop dat ze nog een keertje hun leven beteren, of voor de mensen die al zo lang lastig worden gevallen dat het niet meer draaglijk is? Dan kies ik voor de tweede groep.'

Ten koste van de rechtsstaat dus.

'Als je de wetgeving aanpast, staat de rechtsstaat recht overeind. Als je afspreekt, zoals in Amerika: "three strikes and you're out", dan hoort dat bij de rechtsstaat. Ik vind niet dat je veelplegers het voordeel van de twijfel moet gunnen. Dan maakt het helemaal niet uit of ze een slechte opvoeding of een criminele vader of geen

kansen op school hebben gekregen. Deze groep heeft het verpest voor zichzelf en voor anderen. Die ontnem je de mogelijkheid het opnieuw te doen. Over and out.'

Hoe wil je dat doen? Door ze levenslang te geven?

'Ik heb in dat interview met Nieuwe Revu gezegd dat ik geen strafrecht deskundige of psycholoog ben, dus ik weet niet wat de beste aanpak is. Maar er zijn allerlei voorstellen voor gedaan, van Lubberskampementen tot heropvoedingskampen. Als je ze maar uit de samenleving haalt. Ik zou het liefst zien dat ze de kans krijgen terug te keren in de samenleving. Maar als het nodig is ze voorgoed uit de maatschappij te verwijderen om de samenleving te beschermen, heb ik daar geen moeite mee. Het is kennelijk zover gekomen dat er geen andere oplossing mogelijk is. Dan moet je daarvoor kiezen.'

Dat betekent in feite dat je sommige mensen opgeeft.

'Ja.'

Een opmerkelijke gedachte, voor een sociaal-democraat.

'Je geeft ze op zodat je andere mensen de ruimte teruggeeft die hen ontnomen is. Dan is het een rechtvaardige oplossing, hoe triest het ook is.'

Is er binnen de PvdA inmiddels een meerderheid te krijgen voor zulke harde maatregelen?

'Ja, ik denk het wel. Ik heb over mijn uitspraken nog geen boze leden aan de telefoon gehad. Ik zou overigens ook voorstander zijn van sociale dienstplicht. Als kinderen opgroeien in een samenleving waar ze geen enkele binding mee hebben, moet je ze bijbrengen dat ze iets voor de samenleving moeten doen, door ze als onderdeel van hun onderwijs ook een paar uur per week te laten werken in de tuin bij het verzorgingstehuis of door ze te laten helpen bij zwemles. Onderwijs is niet alleen kennis opdoen, het is ook: leren dat we met zijn allen iets moeten bijdragen aan de samenleving. Dat besef mis ik nog wel eens in de PvdA.'

De aandacht voor de waarde van opvoeding en moraal is bij de PvdA überhaupt heel lang ver te zoeken geweest.

'Dat is waar. Het heeft bij de PvdA heel lang gedraaid om de emancipatie, om de rechten van het individu. Het belang van het gezin in de samenleving is binnen de PvdA heel lang gezien als een CDA-verhaal. Die achterstand halen we nu in. Ik merk aan de PvdA dat nieuwe ideeën niet zo snel meer worden verworpen. Dat is misschien de grootste winst van de nederlaag in 2002. Ik herhaal overal waar ik kom dat we als PvdA de waarheid niet in pacht hebben. Je kwetsbaar opstellen is een teken van kracht. Openstaan voor ideeën van anderen en ze omarmen als ze goed zijn, vind ik een essentiële houding voor een grote middenpartij. We moeten niet langer als een sociaal laboratorium bedenken wat goed is voor de rest van Nederland.'

De PvdA wil dus luisteren. Dat is op zichzelf al een hele winst, na een paar decennia van technocratie. Maar daardoor dreigt wel het andere uiterste: dat de partij zich laat regeren door de peilingen.

'We moeten als PvdA wel een hele duidelijke visie neerzetten van waar we naartoe willen. Dat is een combinatie van: beginnen vanuit je eigen idealen, luisteren naar verstandige mensen in je omgeving en ideeën toetsen aan de opvattingen in de samenleving, om te zien of ze haalbaar zijn en of ze een oplossing bieden voor de problemen die je wil aanpakken. In het verkiezingsprogramma dat we in het najaar presenteren, moeten we een scherp, herkenbaar en radicaal alternatief bieden voor

het kabinetsbeleid. Ik wil het liefst een kort maar krachtig programma dat we uitwerken tijdens de rit, in gesprek met de samenleving.'

Je hebt een tijd in Engeland gewerkt, in de kringen van New Labour. Wat kan de PvdA leren van Tony Blair?

'New Labour heeft bijna alle taboes overboord gezet, en zich duidelijk gepositioneerd als een progressieve middenpartij, die enorm investeert in de onderkant van de samenleving. Maar er wordt ook heel veel geld gestoken in gezondheidszorg en onderwijs. Daardoor houden de middengroepen het gevoel dat hun belastinggeld goed wordt besteed. De afgelopen decennia is in de samenleving een hele grote middenklasse ontstaan. Labour heeft daar aansluiting bij gevonden. Bij de PvdA moet dat besef zich nog ontwikkelen.'

Wat moet de PvdA zeker niet overnemen van New Labour?

'Het grenzeloze vertrouwen van New Labour in de markt is niet goed. Daar hebben ze niet kritisch genoeg naar gekeken. En New Labour springt wat losjes om met de politieke mores. Labour heeft wel last gekregen van de arrogantie van de macht. Ik denk niet dat Labour de volgende keer kan winnen. Ze zitten daar in dezelfde situatie als wij in 2002. En daar is niks aan te doen. Dat hoort ook bij de natuurlijke cyclus van de macht. Dan is een frisse wind goed voor een land.'

In Nederland is de privatisering ook doorgeslagen. Er is een wildgroei aan semi-publieke organisaties ontstaan waar nauwelijks democratische controle op is.

'De topsalarissen van de bestuurders bij de energiebedrijven zijn voor mij een teken dat er iets mis is met de taakopvatting van die bedrijven. De oude nutsbedrijven horen tot de kernvoorzieningen van een land, en worden nu vooral gezien als financiële melkkoe. Daar ben ik niet blij mee. We zijn minder ver gegaan dan in Engeland. Door het polderen zijn de gevolgen van de privatisering minder ingrijpend. De privatisering van Schiphol is nu ondenkbaar geworden. Dat lijkt me heel verstandig. Er is een herwaardering van de overheid ten opzichte van de markt waar te nemen. Dat heeft ook te maken met het grootschalige falen van de markt de afgelopen jaren. Door de praktijken van Enron en Ahold zagen de mensen ook hier in Nederland dat de markt niet alles beter doet dan de overheid.'

Dat is ook bij de PvdA een voortschrijdend inzicht. De paarse kabinetten hebben nog flink meegewerkt aan privatiseringsoperaties.

'Dat klopt. Er is principieel ook niks tegen de privatisering van bijvoorbeeld telecom-bedrijven, als de consumenten er uiteindelijk beter van worden. En volgens mij is dat het geval. Voor een deel hebben we toen ook verantwoordelijkheid genomen voor beleid van andere partijen. De liberalisering van de taxiwereld is een ramp geworden. Dat was geen programma van de PvdA, maar een PvdA-minister heeft het wel uitgevoerd. Dat is een nadeel van coalitieland. Misschien zijn we ook te loyaal geweest in het uitvoeren van het programma.'

De laatste tijd is er een hevige discussie gaande over religie en integratie. Bestuurders als Job Cohen en Achmed Aboutaleb pleiten voor een open dialoog. Activisten als Ayaan Hirsi Ali hameren juist op de noodzaak van een harde confrontatie met de islam. Hoe denk jij daarover?

'Binnenkort organiseren we hier op het partijbureau een bijeenkomst over sociaal-democratie en islam. Het lijkt me boeiend om vanuit die twee verschillende tradities te praten over levensovertuiging en de wereld verbeteren. Vervolgens willen we onderzoeken hoe de moderne islam een rol zou kunnen spelen binnen de sociaal-

democratie, en hoe de islam zich kan emanciperen binnen de sociaal-democratische beweging, zoals de katholieken en de protestanten hebben gedaan. Dat sluit elkaar helemaal niet uit. Ik heb absoluut niet de illusie dat we mensen onze ideeën kunnen opleggen. De beste manier om ervoor te zorgen dat moslims zich in Nederland beter thuis voelen, is goed te luisteren naar wat hun drijfveren zijn en welke problemen ze ervaren, en vervolgens te onderzoeken in hoeverre onze seculiere manier van denken daar aansluiting bij kan vinden.'

Mede door het integratiedebat is het vertrouwen in de politiek in Nederland tot een dieptepunt gedaald. Hoe kan de politiek het vertrouwen terugwinnen?

'Om te beginnen door de mensen geen angst aan te praten. Dat is een van de grote problemen van de afgelopen jaren. Nog geen tien dagen voor de gemeenteraadsverkiezingen is het kabinet met een campagne over terrorisme begonnen. Ik geloof geen seconde dat mensen daardoor nu beter voorbereid zijn, en zich zekerder voelen op straat. Volgens mij heeft die campagne maar één effect gehad: dat mensen weer wat banger zijn voor terrorisme. We zouden juist de overtuiging moeten uitstralen dat we het als open handelsnatie met een tolerante houding ten opzichte van mensen van buiten de afgelopen honderden jaren prima hebben gedaan. Dat lijkt me een stuk verstandiger dan ons voor de boze buitenwereld af te sluiten, zoals nu gebeurt.'

Thijs Broer is parlementair redacteur van Vrij Nederland

uit: Roodkoper, 11e jaargang, aflevering 1/2 – mei 2006